

Шановні читачі!

Серед важливих питань гуманітарної проблематики, які детермінують національну безпеку, в певні часи актуалізуються ті, які пов'язані або з формуванням нації, або з різними видами соціальних політик. Сьогодні такими ключовими завданнями для науковців є дослідження різних аспектів суспільної свідомості та ризиків її зміни за допомогою різних інформаційних впливів, а також обґрунтування національної ідентичності та її функціонування в сучасних умовах.

Оскільки безпека держави залежить ще й від стану згуртованості суспільства, поширюваних у його середовищі ідейних уподобань, ціннісних орієнтацій, вбодівання громадян за долю власної країни, способів самопрезентації відповідної національної спільноти у світовому просторі і, нарешті, від її піддатливості впливам суміжних духовно-культурних ландшафтів, то усі ці питання дуже важливо обговорювати та висвітлювати в нових контекстах, які життя постійно підкидає для соціуму, що трансформується.

Випуск журналу *«Гуманітарні чинники в архітектоніці національної системи безпеки»* містить результати досліджень українських і вітчизняних науковців, пов'язаних із зазначеною проблематикою.

Представлені дослідження узагальнюють теоретичні та методологічні підходи до аналізу гуманітарних чинників національної безпеки. Широка палітра представлених наукових досліджень надає змогу систематизувати різноманітні наукові погляди в єдиному контексті формування основ національної безпеки з урахуванням особливостей різновекторних спрямувань окремих чинників гуманітарної безпеки.

У статті **Марини Колінько, Галини Петришин та Галини Чумак** розглядається такий фактор гуманітарної безпеки як конструювання соціальних подій і їх вплив на життя соціуму, що є предметом соціальної інженерії. Авторки у своїй статті показують, яким чином застосовуються історико-філософські інтелектуальні конструкти до практики соціальних перетворень, корелюючи свої висновки з соціально-філософськими концепціями К. Поппера, П. Сорокіна, Р. Сілверстоуна. Це дає їм підстави для подальшого розкриття можливостей та обмежень цифрових технологій у практиках соціальної інженерії. Зокрема вони проговорюють ризики створення нових інструментів і алгоритмів маніпуляцій, дезорієнтації користувачів віртуальних технологій методами соціальної інженерії, маніпуляцій суспільною свідомістю, спотворення способів ідентифікації, персоналізації, фінансового шахрайства і різноманітних порушень гуманітарної безпеки.

На ризиках спотворення освітніх цінностей як загрози національній безпеці зосередилися в своїй статті **Тетяна Костюк та Вікторія Пугач**. Вони піддають спеціальному аналізу освітній колабораціонізм, що зараз масово спостерігається на тимчасово окупованих територіях України, артикулюючи зазначений феномен в рамках проблеми використання освіти як інструменту окупації та загрози національній безпеці окупованої держави. Методологічною основою аналізу є ситуативний підхід, який дозволяє враховувати ряд факторів, що впливають на зміни освітнього процесу під час окупації, в тому числі ситуативні змінні, пов'язані з рівнем доступу до вищої освіти, її якості та змісту на окупованих територіях. За допомогою методу кейс-стаді

авторки з'ясували, що на тимчасово окупованих територіях освіта використовується як інструмент зміцнення та легітимізації окупаційного режиму, що сприяє становленню певних агентів освітньої колаборації, через яких системно розмиваються етичні засади освіти, відбувається її деградація та блокується досягнення Цілей сталого розвитку. Сумарним ефектом освітньої трансформаційної окупації – зазначають авторки – є параліч і, навіть, ерозія вітчизняної системи освіти на тимчасово окупованих українських територіях. Відтак, наслідки реалізації освітньої трансформаційної окупації мають визначати напрямки відновлюваних процесів в секторі освіти на деокупованих територіях України.

Про роль медіа як важливого елемента масової комунікації, що впливають на формування громадської думки, сприйняття безпекових викликів у суспільстві розмірковують у своїй роботі **Іде Джон Елліот, Оджіа-кор-Умензе Іфеома та Емека Вільямс Етумну**. Підставою для їх висновків є соціологічне дослідження сприйняття громадськістю радіорепортажів про проблеми безпеки в штаті Байельса, Нігерія. Використавши у якості теоретичної основи теорії встановлення порядку денного та сприйняття, а в якості методичної – змішаний метод дослідження, – вони формують кількісну та якісну контрольні групи, робота з якими дозволяє дійти висновку, що в середньому 62% мешканців Байельси значною мірою дослухаються до радіорепортажів про проблеми безпеки в штаті, і вважають їх об'єктивними та актуальними.

Про ризики впливу російської агресії на поведінку молоді України пише в своїй статті «Молодь на війні: психологічний досвід, міграційні плани, самореалізація» **Ольга Черьомухіна**. На підставі аналізу результатів всеукраїнських соціологічних опитувань 2023 року вона формує думку про міграційні плани молоді, наміри волонтерства та бачення самореалізації в особистісному та кар'єрному аспектах. Серед пропозицій та практичних рекомендацій авторки щодо залучення української молоді до процесу відновлення України та сприяння її адаптації до нових викликів повоєнного періоду – акцент на необхідності створення державою сприятливих умов для стимулювання роботодавців до працевлаштування молоді, запровадження програм оплачуваного стажування та професійного наставництва з можливістю подальшого працевлаштування, спрощення системи фінансування та оподаткування молодіжного бізнесу, а також створення програми для заохочення повернення в країну молоді, яка покинула Україну через війну.

Світоглядна складова цифрової культури, що сприяє зміні стилю мислення на основі нових цифрових компетентностей, розкрита в статті **Ірини й Богдана Ломачинських та Оксани Рихліцької**. Автори визначають основні риси цифрового громадянства як усвідомлення загальнолюдських культурних і соціальних питань, пов'язаних з технологіями, та на прикладі аналізу основних напрямів роботи наукових університетських бібліотек роблять висновки про рівень сформованості правової та етичної поведінки студентської молоді; вміння студентів безпечно, законно та відповідально користуватися інформацією та технологіями тощо; демонстрацію позитивного ставлення до використання технологій, які підтримують співпрацю, навчання та

продуктивність; почуття відповідальності за своє навчання впродовж життя; відданість інтелектуальній чесності; повагу до різних культур і суспільств у віртуальному середовищі та збереження особистої інформації. Підкреслюється, що в умовах глобалізаційних викликів сучасності формування цифрової культури молоді сприяє забезпеченню інформаційної безпеки не лише окремої особистості, але й суспільства загалом.

Вплив віртуальних агентів та систем штучного інтелекту з елементами цифрової свідомості на самоприйняття індивіда та його поглядів на світ досліджено в статті **Дахіля Велісва**. В результаті застосування міждисциплінарного підходу, поєднання різноманітних теорій і спостережень автор констатує значний вплив цифровізації як на індивідуальному, так і на колективному рівнях; виявляє онтологічний зв'язок між постмодернізмом і кіберкультурою, які, поділяючи неієрархічну модель прийняття світу, можуть синергетично впливати на погляди та поведінку людей. Важливим висновком автора є ідея, що зміни в технологіях або втрата даних є не просто технічними проблемами, а глибоко впливають на здатність користувача підтримувати свою продуктивність, взаємодіяти з інформацією; і такі ситуації підкреслюють необхідність розробки та впровадження стратегій і політики, які враховують потенційну вразливість, пов'язану із технологічною залежністю, і спрямовані на мінімізацію негативних наслідків такої залежності. Так само, на думку автора, необхідно обговорювати і впроваджувати запобіжні заходи й стандарти розробки, які забезпечують захист і підтримку користувачів у разі технологічних змін, оновлень або збоїв. Це може включати створення більш стійких систем для зберігання та відновлення даних, розробку більш прозорих і передбачуваних схем оновлення та запровадження політик, які підтримують когнітивну автономію та благополуччя користувачів.

Цінності гуманітарної безпеки у вимірах інституціональної та громадської підтримки обґрунтовує у своїй статті **Олена Григоревська**. За результатами контент-аналізу змісту загальнодержавних документів України та актуальних публікацій українських та європейських дослідників вона визначає, що умовах війни однією з ключових цінностей стає «безпека» (інформаційна, національна, особиста). З позицій національної безпеки зазначена важливість реалізації Стратегії популяризації української мови до 2030 року «Сильна мова – успішна держава» та Стратегії розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія». Впливовими факторами для забезпечення гуманітарної безпеки особистості як результату розвитку громадянської освіти відзначено формування, розвиток та вміння

практично застосовувати критичне мислення та медіаграмотність. Особливу увагу авторка приділяє спектру екзистенційних проблем гуманітарної безпеки – «благополуччя» як відчуття захищеності й стабільності повсякденного життя – ця цінність є пріоритетною, що доведено результатами масштабного європейського дослідження «Psychological well-being in Europe after the outbreak of war in Ukraine» виконаного дослідницькою групою з багатьох європейських університетів, результати якого оприлюднені в журналі *Nature Communications* на початку 2024 року.

У статті **Галини Тимофєєвої** обґрунтовано кількісний та якісний вплив продуктів соціальних мереж та інтернету на соціальну згуртованість, визначено характер такого впливу. Зокрема показано, що неформальна комунікація, яка має властивість «соціального клею», останнім часом збагатилась новими потужними каналами спілкування, які використовує критична маса людей. Кількісний вплив цих каналів та їх продуктів показано через узагальнення відомих психологічних експериментів та соціологічних даних, які засвідчують, що в кризових чи катастрофічних ситуаціях люди згуртовуються через неформальну комунікацію на ґрунті спільного обговорення травм чи подолання проблем, а відповідні інформаційні продукти та швидкий обмін ними за допомогою інтернет-зв'язку сприяють цьому. Сам зміст інформаційного контенту для неформальної комунікації через соціальні мережі та Інтернет дозволяє людям ліпше пояснювати реальність та «змінювати» на більш комфортну для себе. Доведено, що цьому сприяють такі фактори як «когнітивна простота» інформаційного контенту, його міфотворчий компонент та високий статус адресата повідомлення. В статті також містяться міркування, яким чином можна було би навчати людей орієнтуватися в інформаційному просторі та обирати ті продукти соціальних мереж та інтернету, які не тільки склеюють суспільство, але й об'єднують його на підставі справжнього знання. Для цього, людей слід навчати критично підходити до інформаційних повідомлень, розуміти природу та можливості медіамеседжів, їх комунікативні та деструктивні можливості. Допомагають в цьому такі інструменти як медіаграмотність та критичне мислення, які виховують інформаційну культуру, підвищують впевненість особи у собі, допомагають їй складати сформувати власний погляд на реальність та свідомо обирати партнерів для конструктивної комунікації.

Редактори випуску